

Denken Bouwen Doen

Gewaardeerd Verleden

Door: Chantal Menting & Karlijn Kuijpers, Senior Informatiespecialisten
Doxis

'Werk een nieuwe inhoudelijke visie uit op waardering en selectie van archieven.' Die opdracht gaf het Nationaal Archief in het voorjaar van 2007 aan de (daarvoor ingestelde) Commissie Waardering en Selectie, onder voorzitterschap van prof. dr. Charles Jeurgens. Het resultaat is het rapport 'Gewaardeerd Verleden; Bouwstenen voor een nieuwe waarderingmethodiek voor archieven'. Het rapport richt zich op de informatiehuishouding bij de rijksoverheid, waar de problemen het grootst zijn, maar de voorgestelde aanpak is zeer zeker ook bedoeld voor de lagere overheden. Tijdens het symposium Gewaardeerd Verleden dat op 23 november 2007 werd georganiseerd door het Nationaal Archief, nam scheidend Rijksarchivaris Martin van Boven het eerste exemplaar van het rapport in ontvangst.

De opdracht aan de Commissie Waardering en Selectie is voortgekomen uit de kabinetsnota *Informatie op Orde* uit 2006, waarin de bevordering van de vindbaarheid en toegankelijkheid van (Rijks)overheidsinformatie, ook in het digitale tijdperk, centraal staat. Daarvoor zijn in de kabinetsnota acht actielijnen uitgezet, de vijfde daarvan is het ontwerpen van een nieuwe, minder omslachtige aanpak van archiefselectie. Om deze actielijn uit te werken, heeft de Commissie de huidige methodiek van waardering en selectie tegen het licht gehouden.

Uitgangspunt van de Commissie is geweest dat behouden moet worden wat goed werkt. Zo is de Commissie zeer te spreken over de bestaande gemeentelijke selectielijst. Deze generieke lijst heeft als uitgangspunt de gemeentelijke taakuitvoering, die voor elke gemeente in principe hetzelfde is. Daarnaast

biedt de lijst ook ruimte om uitzonderingen te maken of om op bepaalde punten een lokale invulling te geven aan de selectie. Ook biedt een generieke selectielijst aanzienlijke efficiencyvoordelen in de procedure van het opstellen en vaststellen ervan, zeker vergeleken met de brij van RIO's en BSD's die jaarlijks voor het Rijk opgesteld, vastgesteld en onderhouden worden. Als gevolg van complexe verantwoordelijkheden en een onduidelijke rolverdeling tussen archivariissen, historisch onderzoekers en zorgdragers, is de procedure voor het vaststellen van selectielijsten voor overheidsorganen op dit moment vaak omslachtig. Als oplossing hiervoor bepleit de Commissie de opheffing van het zogenaamde driehoeksoverleg en de invoering van een strikte scheiding van verantwoordelijkheden tussen de zorgdrager, die de waardering van het administratieve belang van archieven borgt, en de beheerder, die verantwoordelijk is voor het bepalen van het cultureel-historisch/erfgoedbelang van een archief.

De Commissie is van mening dat de huidige selectie-doelstelling ('met de te bewaren archiefbescheiden moet een reconstructie van het handelen van de overheid op hoofdlijnen mogelijk zijn') te weinig belang hecht aan interactie van de overheid met burgers of tussen burgers onderling. De Commissie heeft daarom een nieuwe doelstelling geformuleerd die de informatiewaarde van archieven vooropstelt en die van toepassing is op zowel overheidsarchieven als door acquisitie verworven particuliere archieven. Om te komen tot een integrale benadering van beide soorten archieven, met bijbehorend integraal instrumentarium, maakt de Commissie gebruik van de termen 'representatief' en 'bijzonder'. Dit begrippenpaar moet op drie waarderingniveaus worden toegekend, namelijk achtereenvolgens de samenleving, actoren/archiefvormers en werkprocessen/archiefbescheiden. Hierdoor ontstaat een systeem van getrapte waardering.

Op het eerste waarderingsniveau moet de Historisch Maatschappelijke Analyse Plus¹ een belangrijke plaats innemen. De HMA+ geeft een overzicht van maatschappelijke segmenten van de samenleving en van algemene en structurele trends die als representatief voor onze samenleving kunnen worden beschouwd. Daarnaast wordt aandacht geschonken aan ontwikke-

¹HMA+, want in de Pivot-methodiek bestond al een HMA

lingen, trendbreuken en maatschappelijke gebeurtenissen die meer door actualiteit en incidenten worden bepaald en juist als bijzonder kunnen worden beschouwd. En tenslotte geeft de HMA+ een overzicht van 'hotspots': plekken waar intensieve of opmerkelijke interactie tussen burger en overheid en tussen burgers onderling plaatsvindt. Vanuit de HMA+ kan ook een overzicht worden opgesteld van representatieve en bijzondere actoren op diverse (deel)terreinen, ten behoeve van het tweede waarderingsniveau. Het institutioneel onderzoek, zoals al bij de methode Pivot gebruikt wordt, speelt in de nieuwe methodiek een belangrijke rol bij het beschrijven van overheidsorganen en particuliere archiefvormers van wie (een deel van) de neerslag aangemerkt kan worden als erfgoed.

Op het derde niveau van waardering moet een afgewogen selectie plaatsvinden van de neerslag van de archiefvormers die in het tweede niveau benoemd

zijn. De Commissie maakt daarbij onderscheid tussen de waardering van werkprocessen en de waardering van archiefbescheiden en formuleert voor beiden een eigen set criteria. Omdat ook op dit niveau het cultuur-historisch/erfgoedbelang geborgd moet worden, pleit de Commissie voor de instelling van departementale archiefcommissies. Deze archiefcommissies brengen op het eigen beleidsterrein bijzondere gebeurtenissen, personen en hotspots in beeld in zogenaamde incidentlijsten en brengen hierover advies uit.

Aan het einde van het rapport heeft de Commissie toch nog wel wat vragen: wat zijn de kosten van digitaal archiefbeheer? Hoe gaan de generieke selectielijsten er uit zien? Hoe vindt de vertaling ervan naar de organisaties plaats? Moet de wet worden aangepast? In elk geval acht de Commissie het van belang om pilots uit te voeren, zodat geëxperimenteerd kan worden met aspecten van de voorgestelde methodiek. <<

Toepasbaarheid bij de overheid

Door: Jos Boshouwers, Senior Informatiespecialist Doxis

De nieuwe aanpak voor waardering die de Commissie Jeurgens voorstelt, is natuurlijk ook bedoeld voor de lagere overheden. Daarbij wordt dan verwacht dat de lokale archiefinstellingen de relevante actoren gaan bepalen die in hun werkgebied actief zijn (of zijn geweest). Ook moeten regionale en lokale hotspots in kaart worden gebracht en interessante particuliere archieven worden opgespeurd en binnengehaald.

Gaat een dergelijke aanpak werken?

Allereerst is het nog een onbekend gegeven of op lokaal niveau hiervoor draagvlak bestaat. De nieuwe werkwijze wordt niet dwingend voorgeschreven en is daarmee nogal vrijblijvend. Er is geen sprake van sancties als de voorgestelde werkwijze niet wordt opgevolgd. Zoals bekend moet de provinciale archiefinspecteur het vooral van zijn aansporingen hebben.

Is het te realiseren?

De grote steden hebben behoorlijk grote archiefdiensten waarvan de capaciteit en de middelen toereikend zullen zijn voor een dergelijke aanpak. Maar hoe moet dit straks bij de streekarchieven die (naast een legertje vrijwilligers) drijven op een kleine vaste staf? Om nog maar te zwijgen over de (plattelands-)gemeenten die bij geen enkele archiefdienst zijn aangesloten en nog steeds zelf hun eigen archieven moeten beheren en selecteren (of dat nalaten...). Bij zulke gemeentes ontbreken de tijd, mankracht en het geld om aan hotspots te gaan werken. Even vooropgesteld dat de kennis en kunde al voorhanden zijn voor deze nieuwe aanpak.

En de centen?

Over de lokale overheid stelt de Commissie met nadruk dat 'kwalitatief goede archiefzorg op lokaal niveau gewaarborgd moet zijn'. Hier zal iedereen het per definitie mee eens zijn. Maar het is ook een zodanig vrijblijvende opmerking dat niemand in gemeenteland hiervan zal opkijken. En is het niet zo dat lokale bestuurders liever "scoren" met een nieuwe rotonde of subsidie voor de voetbalclub, dan geld vrij te maken voor een hotspot? Evenmin hebben zij er belang bij om voor de acquisitie, bewerking en opslag van particuliere archieven te betalen. Vooralsnog is er geen enkel zicht op extra middelen van de kant van de Minister van OC&W.

Wat is nodig?

Voor een succesvolle realisering van de nieuwe aanpak op lokaal niveau zijn dan ook nodig:

- voldoende draagvlak;
- voldoende kennis en scholing van DIV'ers en archief-medewerkers;
- de verplichting voor lokale bestuurders om deze werkwijze te faciliteren;
- geld vanuit het rijk om dit te realiseren, met name t.a.v. particuliere archieven;
- bereidheid van de eigenaren van interessante niet-overheidsarchieven om hun archieven op orde te maken c.q. te houden en deze af te staan.

Wordt aan deze randvoorwaarden niet voldaan, dan zullen de nieuwe aanpak en werkwijze van de Commissie Jeurgens blijven hangen in goede bedoelingen.